

AMASYA İDADİ MEKTEBİ

Emine ALTUNAY ŞAM*

Öz

Osmanlı Devleti'nin geleneksel eğitim sistemi, Padişah II. Mahmut döneminden itibaren değişmeye başlamış, Tanzimat ve meşrutiyet dönemlerinde ivme kazanmıştır. Rüştiyelerin sayılarının artması, İstanbul'da bazı meslek okulları ve yüksekokulların açılması, rüştiye ile bu okullar arasında bir eğitim kademesinin kurulmasını zorunlu kılmıştır. Öte yandan Osmanlı tebaasının bütünlüğünün önem arz ettiği bu yüzyılda, Müslüman ve gayrimüslim Osmanlı tebaası olan tüm çocukların eğitim görmesinin gereği, idadîlerin açılmasında önemli birer etken olmuştur. İdadi mekteplerinin açılması başta ekonomik olmak üzere bazı sebeplerden dolayı Tanzimat devri sonuna kadar ihmal edilmişse de Abdülhamit döneminde eğitim alanında önemli mesafe alınmış, açılan mektep sayısı hızla çoğalmıştır. Öncelikle Vilayet merkezlerinde açılan idâdî mekteplerinin sancak merkezlerinde açılması 1882'den itibaren gerçekleşmiştir. Bunlardan biri de 1897'de Amasya'da Saraydüzü mevkiinde açılan İdâdî Mektebi'dir.

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında eğitim sistemindeki yeniliklerin köşe taşları olan idadi mekteplerinden birisi olan Amasya İdadi Mektebi bu araştırmanın konusunu teşkil etmektedir. Çalışmada, mektebin açılışı, öğretim programları, öğretim kadrosu ve öğrenci sayıları hakkında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Eğitim Sistemi, İdâdî Mektebi, Amasya, Öğretim Kadrosu*

---

* Doç. Dr., Amasya Üniversitesi Eğitim fakültesi, Sosyal Bilgiler ve Türkçe Eğitimi Bölümü

Amasya High School

Abstract

The traditional education system had been starting to change at Mahmut II perion and accelated in Tanzimat and reformist periods. When the number of secondary (Rüştiye) increased, vocational schools started to give education in Istanbul and it needed to establish a new type of school between these schools. On the other hand, it was essential to keep the peace among the minorities in this time period and it was necessary to train all children of the minorities and Muslim people so the opeingg of the high schools became important. Although the opening of the high schools were neglected till the end of Tanzimaat period because of economical reasons, many educational developments were made in Abdülhamit period and the number of these schools increased . These schools were first opened in the cities in 1882 and then they were seen in sanjaks. One of them was the high school started in Amasya, Sarayüzü district in 1897.

The Amasya High school is the basis of this study. In this study, knowledge about the opening of this school, its teaching staff, teaching programs and number of students were given.

Key Words: *Ottoman education system, High (İdâdî) School , Amasya, Teaching Staff*

Giriş

Osmanlı Devleti'nde eğitim-öğretim faaliyetleri 19. yüzyıla kadar devlet tarafından belirli ve kesin kanunlara bağlı olmaksızın vakıf sistemi bünyesinde yürütülmüş ve sistemin başında devletin memuru ve ulemanın başı olan şeyhülislam bulunmuştur.(Unan 151)

Klasik Osmanlı eğitim sisteminde en önemli bilgi üretim merkezlerinden biri olarak düşündüğümüz medreseler, tanzimatın ilanına kadar eğitim-öğretim ve adaletin temelini teşkil etmiştir. Bu kurumlar kısmen devletin sivil, askerî ve adlî memur ve idarecilerinin yetiştirilmesinde de kaynak olmuştur. Bu kurumlarda 17. yüzyıla kadar sınırlı oranda okutulan pozitif bilimler, bu yüzyıldan itibaren giderek azalmıştır. Zamanla her türlü yeniliğe kapalı cehalet ve taassup yuvalarına dönüşen (Cihan 182) bu kurumlar hakkında, 20. yüzyıl başlarında medreselilerin çıkardığı Medrese İtikatları isimli dergide: “17. yüzyıldan

itibaren medreselerin zulmet devrinin başladığı, ilmi hayatın zayıflamaya fikirlerin sönmeye yeteneklerin körelmeye yüz tuttuğu ve bir süre sonra ilim güneşinin tamamen söndüğü “ belirtilmektedir.(Kodaman 1,2)

Osmanlı eğitim sisteminin dini ve geleneksel yapısı 19. Yüzyılın başlarına dek devam etmiştir. Sultan II. Mahmut, devlet ve toplum hayatı ile ilgili her konuda başlatmış olduğu büyük reform hareketinde eğitimin yenilenmesini de ihmal etmemiştir. Onun dönemine kadar açılmış olan askeri okullar, bütün bir toplumun eğitimi ile genel bir değişim ve yenilenmeyi sağlamaktan uzak kalmıştır. Ancak bu dönemde birkaç kentle sınırlı kalsa da ilköğretim mecburi olmuştur. (Unan 151)

5 Şubat 1839 (21 Zilkade 1254) tarihinde Meclis-i Umur-ı Nafia tarafından hazırlanan lâyihada eğitimde reform yapılmasının zaruret olduğu ve hatta memleketin kurtuluşunun buna bağlı olduğu vurgulanmıştır. Sıbyan mekteplerinin ikinci kademesi olarak Sınıf-ı Sâni adıyla yeni tarzda mekteplerin açılması öngörülmüştür. Ancak II. Mahmut, bu ismi beğenmeyerek yeni açılacak okullara Mekâtib-i Rüşdiye adını vermiştir.(Demirel 56)

1845 yılında Halife-sultan Abdülmecid Bâbîâlî'ye gelerek Meclis-i Vâlâ'yı Ahkâm-ı Adliyye'de bir hatt-ı hümayun okutmuştur. Bu hatta Tanzimat'ın o zamana kadar başarısız olduğunu bunun ortadan kalkması için gereken şeyin eğitim olduğunu; dolayısıyla ulûm, fûnûn ve sanayi eğitimi yapacak mekteplerin açılması gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine geçici bir özel eğitim komisyonu olan meclis-i Maarif-i Muvakkat kurulmuş, eğitimle ilgili çalışmaları düzenleyen önemli bir kanun çıkarılmıştır. Kanun, bir Dâr'ul-Fünûn kurulmasını, ortaokullar açılmasını mekteplerin mümkün olduğunca ilmiyenin elinden alınıp hükümetin idaresine verilmesini içeriyordu. (Okumuş, Cihan ve Avcı 305) Eğitim alanındaki yeniliklerin imkânlar ölçüsünde bu tarihten itibaren hız kazandığı söylenebilir.

Tanzimat dönemi devlet adamları, girilen yeniliklerin kalıcı olabilmesi için bilgili bir toplum, yeni bir aydın tipi ve kadro oluşturmak gerektiğini biliyorlardı. Osmanlı yönetimine ve Türklere karşı düşman bir tavır sergileyen Avrupa kamuoyunu kazanmak umudu da eğitim alanında yenileşmelere gidilmesinin sebepleri arasındadır.(Akyüz 157,158)

1870'ten sonra hem sıbyan mektepleri ıslah edilmiş, hem de İptidaî denilen ve yeni usulle öğretim yapan okullar açılmaya başlanmıştır. Bu mekteplere İptidaî Mekteb, Mekteb-i İbtidaî veya Usûl-i Cedide Mektebi

denilmiştir. Bu mektepler 1869 Nizamnâmesine göre açılmıştır. Artık dini derslerin yanında hesap, tarih, coğrafya ve nafia gibi dersler de okutulmaya başlanmıştır. (Yolalıcı 286)

Tanzimat maarifinin getirdiği yeniliklerin başında “mektep” denen kurumun sadece İstanbul için gerekli olmadığı, ülkenin her yanında eğitime muhtaç çocuklar ve gençler bulunduğu gerçeğinden hareketle büyük vilayet merkezleri başta olmak üzere taşrada da okullar açılmasını prensip edinmesi gelir.(Sakaoğlu 69) Bu yenilikçi kararlar sayesinde eski öğretim yöntemlerinin yerini modern eğitim metotları almaya başlamış, ortaöğretimin rüştiyeden sonraki basamağı olan idâdî ve sultani adı verilen liseler açılmıştır.(Tinal 249) Rüştiye sonrası lise öğrenimi veren ve Tanzimat’ın sembolü olan okullardan ilki “Galatasaray Sultanisi” adıyla 1 Eylül 1868/20 Ağustos 1284’te İstanbul’da açılmıştır.(Türk 353) Diğer illerde de açılması planlanmış ancak Osmanlı-Rus Savaşının başlaması ve çeşitli nedenlerden dolayı gerçekleştirilememiştir. Bunun yerine hazırlayıcı anlamını taşıyan (Tekeli ve İlkin 68) idâdî denilen lise düzeyinde okullar açılmıştır. (Binbaşoğlu 105) Bu terim önceleri Harb okulu ve Askeri Tıbbiye’ye girmek isteyen gençlerin eksik bilgilerini tamamlamak amacıyla açılmış hazırlık sınıfları için kullanılmıştır. Zamanla rüştiyelerin sayılarının artması, İstanbul’da bazı meslek okulları ve yüksekokulların açılması, rüştiye üstü bir okulun kurulmasını zorunlu kılmıştır. Böylece eğitim seviyesini geliştirmek ve yüksek okul öncesi bir öğretim kurumu açmak, ayrıca unsurların kaynaşması ideali ile Müslüman ve gayrimüslim Osmanlı tebaası olan tüm çocukların eğitim göreceği idadîlerin açılmasında önemli birer etken olmuştur. (Yolalıcı 287, Ayar 58) İlk idâdî 1845’de İstanbul’da açılan Mekteb-i Fünûn-ı İdâdiye’dir. İdâdî teriminin bir orta öğretim kurumu olarak kabul edilmesi 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile gerçekleşmiştir. (Akyüz 166) Nizamnâmenin 33.maddeden 42. maddeye kadar 9 maddesi idâdî mekteplerini ihtivâ etmektedir. Buna göre idâdîlerle ilgili şu hususlar yer almıştır: (Kodaman 114; BOA Osm. Eğit. Modern. 107-108; Sezer 509)

“1. İdâdî okulları, rüştiyelerden mezun olan Müslim ve Gayrimüslim çocukların bir arada öğretim yaptıkları yerdir.

2. 1.000 haneden fazla ve buldukları yerin önemine göre seçilecek her kasabada birer idâdî okulu yapılacaktır.

Amasya İdadi Mektebi

3. İdâdilerin yapım masrafları, öğretmen ve hademe maaşları ve diğer giderleri Vilâyet Maârif İdaresi Sandığı'ndan karşılanacaktır.

4. Her idâdinin muavinleriyle beraber altı öğretmeni bulunacaktır.

5. Her idâdinin yıllık tahsisatı, personel giderleriyle birlikte 80.000 kuruş olacaktır.

6. Mekteplerin tatil ve sınav dönemleri rüştiye mektepleri gibi olacaktır.

7. Mekâtib-i İdâdilerde öğrenim süresi üç yıl olup şu dersler okutulacaktır: Türkçe, Kitâbet ve inşâ, Fransızca, Kavânin-i Osmaniye, Mantık Mebâdi-ulûm-ı servet-i milel, Coğrafya, Târih-i umumi, İlmî Mevâlid, Cebir, Hesap ve defter tutmak usulü, Hendese ve ilm-i mesâha, Hikmet-i tabîyye, Kimya ve Resim.”

Nizamname, merkezileşmiş bir okul sistemi oluşturma yönündedir ki bunun en açık örneği büyük şehirlerde mevcut olan eğitim kurumlarının diğer kent ve kasabalarda da yaygınlaşması yönünde alınan kararlardır. İdâdilerin taşrada yaygın hale getirilmesinde yerleşim yerinin nüfusu dikkate alınmış, 1.000'den fazla ev bulunan her kasabada bir idâdî kurulmasına karar verilmiştir.(Fortna 146). Nizamnamede alınan karara rağmen idâdîlerin vilayetlerde yaygınlaşması maddi imkânsızlıklar ve öğretmen yetersizliği nedenleriyle ancak 1875'den itibaren hız kazanmıştır.(Demirel 165; Ergin 415).

İdâdi mekteplerinin açılış amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

“1. Hükümet dairelerine memur; yüksek tahsil, meslek ve ihtisas mekteplerine talebe hazırlamak.

2. Harp okuluna ve Askeri Tıbbiyeye girmek isteyen gençlerin eksik bilgilerini tamamlayarak onları bu okulların programlarını takip edebilecek bir seviyeye ulaştırmak.

3. Osmanlıcılık ilkesini hayata geçirmek. Farklı ırk ve dinlerden gelen gençleri birbirleriyle kaynaştırarak aynı duyguları paylaşan vatandaşlar olarak “Osmanlı Milletinin” temelini oluşturmak. İdâdi Mektepleri bu vazifeleri yerine getirebilecek şekilde teşkilatlandırılmış ve ders programları da bu amaçlara uygun olarak “muhtelif gayeli” olarak düzenlenmiştir.”(Salman 10).

1892 talimatnamesininin 44. Maddesinde yer alan, idâdilere giriş şartlarında yedi senelik idâdi mektebinin ilk üç senesi ile bazı yerlerde

bulunan şubeler rüştiye tahsili, diğer dört senesi ise idâdi derecesindeki tahsil olarak kabul edilmiştir.(Mutlu 37). Bir başka ifadeyle idâdiler, 4 yıllık rüştiyelerin üstünde eğitimi 3 yıl sürecek olan ortaokul olarak düşünülmüştür. (Koçer, 103). Eylül 1902 tarihli bir genelge ile idâdilerin öğretim sürelerine bir yıl ilâve edilmiş, ders programları yenilenmiş ilâve edilen dersler nedeniyle okullar için ayrılan bütçe artırılmıştır. Ayrıca genelgede yeni dersleri okutacak öğretmenlerin uzmanlık alanlarına göre dağıtılmasına ve bir öğretmene 24 saatten fazla verilmemesine, ihtiyaç halinde dışarıdan liyakatli ve ehliyetli kişilere de ders verdirilebileceğine dair kararlara da yer verilmiştir.(BOA Osm. Eğit. Modern. 225). Ancak idâdilerin açılması Tanzimat devri sonuna kadar ihmal edilmiştir. Zira 1876 tarihine kadar İstanbul'da dört veya beş, taşrada ise bir idâdî açılabilmiştir. (Kodaman 118-119).

Abdülhamid döneminde eğitim alanında önemli mesafe alınmış, açılan mektep sayısı hızla çoğalmıştır.(Nurdoğan 243). Saltanatı süresince imparatorlukta inşa edilen okulların sayısının 10.000'e ulaştığı tahmin edilmektedir. (Fortna 130). Devrin önemli devlet adamlarından Sadrazam Küçük Said Paşa, kalkınmanın temelini eğitimde görmüştür. Abdülhamit'e sunduğu lâyhalarında çoğunlukla eğitimin yaygın hale getirilmesinden söz etmiş, devletin eğitim harcamalarına kaynak bulmak için halktan ilâve vergi alınması teklifinde bulunmuştur. Teklif Meclis-i Vükela'da başlangıçta büyük tepki almasına rağmen kısa bir süre sonra sadareten vilâyetlere gönderilen talimatnâme ile aşara ilâveten maarif için de vergi toplanması emredilmiştir. Said Paşa'nın girişimiyle hayata geçirilen eğitim fonu Anadolu'da yaygınlaştırılması amaçlanan çok sayıda idâdî için kaynak oluşturmuştur. Said Paşa'nın eğitim alanındaki önemli hizmetlerinden bir diğeri, okulların mimarisiyle bizzat ilgilenmesi olmuştur. Okulların günün ihtiyaçlarına uygun biçimde inşâ edilmesi için çaba harcamıştır. (Kurşun 59,149; Fortna 153).

Esin kaynağı Fransa olan ve Almanya'daki gymnasiumlara da benzeyen idâdiler, Osmanlı Devleti'ndeki eğitimsel değişimin köşe taşlarıdır. (Fortna 119). İdâdiler açılmaya başladıktan sonraki sekiz dokuz yıl içerisinde değişikliğe uğramıştır. Taşrada daha evvel nehari(gündüzlü) olarak açılmış olan idâdilerin, bulunduğu şehrin çocuklarının dışında, civardan gelecek çocukların da istifâde edebilmeleri için leyliye (yatılı) çevrilmesine karar verilmiştir. (Kodaman 121). Vilayet merkezlerinde

Amasya İdadi Mektebi

rüştiye ile birlikte yedi yıl olan idâdî mekteplerinin sancak merkezlerinde açılması 1882-1890 yılları arasında gerçekleşmiştir.(Türk 152). Kızlar için ilk idâdî mektebi ise 13 Mart 1880'de açılmış, ancak ilgisizlik nedeniyle iki yıl sonra kapanmıştır. (Aydın 226). İdâdîlerde okuyan öğrenciler her senenin sonunda sınava tabi tutuluyorlardı. Bu sınavlar bir komisyon huzurunda yapılmakta ve komisyonlara muallimler dışında tahrîrât kâtibi, evkâf müdürü gibi kalem ehli kişiler de katılıyordu.(Gökmen 102, 116)

İdâdî mekteplerindeki temel dersleri din bilgisi, Türkçe, Arapça, Fransızca, hesap, cebir, geometri, coğrafya ve tarih dersleri teşkil etmektedir. Bu derslere Farsça, hitabet, tabiat tarihi, sağlık bilgisi, kimya ve felsefe dersleri de eklenmektedir ve bazıları okulun bulunduğu mahallin özelliğine göre gerekli görülürse Maarif Nezareti'nin izni ile değiştirilebilmektedir. (Cicioğlu 14; Akyüz 166). Tablo I'de (Kodaman 132) beş yıllık sancak nehâri (gündüzlü) idâdîlerin haftalık ders programı ve derslerin sınıflara göre dağılımı verilmiştir:

Tablo I: Beş yıllık sancak nehâri (gündüzlü) idâdîlerde derslerin yıllara göre dağılımı ve haftalık ders programı

Dersler	I.yıl	II. yıl	III. yıl	IV. yıl	V.yıl
Ulûm-ı Dîniye	3	2	2	2	2
Arapça	3	3	3	2	2
Farsça	-	2	2	2	-
Türkçe	6	5	3	2	2
Fransızca	-	-	4	5	5
Hesap	2	2	2	3	-
Hendese	-	-	2	2	3
Coğrafya	2	2	2	2	2
Tarih	-	-	3	2	2
Usûl-i Defter	-	-	-	-	2
Ma'lûmât-ı Fenniye	-	-	-	-	3
Hüsn-i Hat	1	1	1	1	1
Resim	1	1	1	1	1
Toplam	18	20	25	24	25

İdâdî mekteplerinin müfredat programlarının yetersizliğini gidermek ve diğer öğretim basamaklarında uygulanan programlarla uyum sağlamak üzere, özel bir komisyon tarafından “Umûm Mekâtib-i İ'dâdîye-i Mülkiyenin İdâre-i Dâhiliyelerine Mahsûs Ta'limat” (13 Haziran 1892) hazırlanmıştır. Bu talimatla rüştiye ile idadî eğitiminin birleştirilmesi kararı alınmış ve ders programı da buna göre şekillenmiştir.(Açık 321) Talimatta ayrıca idâdîlerde görevli müdürün, müdür-i sâninin, muâvinlerin, mubassırların, kâtiplerin vazifeleri, öğrencilerin mektebe kabul şartları, öğrencilere verilecek ceza ve mükafatlar, imtihanlar, öğrencilere verilecek yiyecek ve giyecekler ile gündüzlü ve geceli idâdîlerde öğrencilerin günlük çalışma saatleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir.(Mahmud akt. Gökmen 103)

Bütün mekteplerde olduğu gibi sultani ve idâdî mekteplerinde de terbiye esasları maarif vekâletinin 8 Mart 1339/1923 tarihli ve 3952/348 numaralı tamiminde tasrih olunmuştur. Bu tamimde denilir ki: *Tarihinden bugünkü hakikatlerden mülhem olarak terbiye esaslarını şu umdeler üzerinde temerküz ettirmeliyiz: 1. Harici düşmanlar çoktur. Memleket dâhilinde kuvvetli bir hissi millî ile ittihat etmeye muhtacız. Muhtelif kanaatlerin, yahut meslek fırkalarının millî kardeşliğe ve memleket sevgisine müessir olmamasını yarınki terbiyemizde bir nokta-i hareket ad edeceğiz. Kendi millî varlıklarına muhalif bulunmayan her içtihadı hürmetkâr olmalıdır.*(Türk 362).

İdâdî ve Sultanîlerin Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden mirasını 1339/1923 yılına ait “Türkiye’de Orta Tahsil” başlıklı risale en güzel şekilde yansıtmaktadır. Risâleye göre; yurt sathına yayılmış, nitelik ve nicelik bakımından farklılık gösteren bu mektepler, 12-16 yaşından yukarı gençlerin talim ve terbiyelerini üstlenmişlerdir. Bunlar talebeyi hayata hazırlamaktan, millî duyguyu ve birliği sağlamaktan sorumlu olup, gençliği çalışma ve üretmeye sevk etmelidirler. İlgili kurumlar bazı değişikliklerle Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaöğretim kurumlarının temellerini oluşturmuş ve orta mektepler ve liseler olarak varlığını sürdürmüştür.(Türk 351).

Amasya Mekteb-i İdâdîsi

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi ile vilâyet merkezlerinde birer Maarif Meclisi teşkili öngörülmüştü. Ancak maddi imkânsızlıklar ve

Amasya İdadi Mektebi

öğretmen yokluğu nedeniyle bütün vilayet merkezlerinde Rüşdiye ile birlikte yedi ve sancak merkezlerinde Rüşdiye ile birlikte beş senelik idâdîlerin yaygın bir halde açılabilmesi, ancak 1882-1891 yıllarında olmuştur. (Salman 17)

1863 yılında Vilâyet olan Sivas'ta(Kodaman, XIX.yüzyıl 1851) 1882 yılında Maarif Meclisi açılmış, eğitim sistemindeki yenilikler bundan böyle bu vilâyette de hayata geçirilmiştir. (Demirel 161). Maarif Salnamelerine göre 19. Yüzyılda Sivas'ta Vilâyet merkezi başta olmak üzere Tokat ve Amasya ile birlikte üç idâdî mektebi açılmıştır. Taşrada idâdîlerin yapımının hız kazandığı bu dönemde Sivas Vilâyeti'ne bağlı bir sancak olan Amasya'da da idâdî mektepleri açılmıştır. Bunlardan ikisi Merzifon'da olup, birisi Amerikan Protestan Karma İdâdîsi (310 öğrenci), diğeri Fransız Cizvit Erkek İdâdîsi (110 öğrenci)dir. (Birbudak 308, 313) Bizim araştırma konumuz olan İdâdî Mektebi ise Amasya merkezdeki Karma İdâdî mektebidir. Sivas Vilayeti idaresinin Amasya'da bir idâdî mektebi açılması yönündeki teklifi üzerine, Maarif Nezareti okulun inşası için 240.814 kuruş 30 pare masraf öngörerek mektebin inşasına karar vermiştir. Sözü edilen mektebin programı gereği, rüştiye eğitimi görevini de yürütebileceği düşüncesiyle Amasya merkezdeki Rüştiye mektebinin kaldırılmasına, yıllık eğitim giderlerinin de idâdî mektebinin masraflarına ilave edilmesine karar verilmiştir. (BOA. İ.MMS 106/4564).

Bu uygulamanın nedeni 1880'den sonra idâdîlerin önem kazanmaya başlaması ve rüştiyelerin ikinci plana itilmesiydi. 1889 tarihli bir irade ile idâdî bulunan yerlerdeki rüştiye mekteplerinin kapatılmasına karar verilmiş, aynı yıl 22 rüştiye okulu kapatılarak görevlileri idâdîlere nakledilmişti.(Kodaman 101). 1892'de yayınlanan bir başka tebliğ ile de taşra idâdîleri beş ve yedi yıllık olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu ayrımın nedeni de maddi yetersizliklerdir. Zira Maarif Nezaretinin bütçesi her vilayette ve sancakta yedi yıllık yatılı idâdîler açmaya müsait değildi. İlerleyen dönemde ise yine maddi yetersizliklerin de etkisiyle idâdîler ile rüştiyeler birleştirilmiş leylî-nehari, sancak –vilayet gibi isimler altında açılmaya başlanmıştır.(Tekeli 126). Münif Paşa'nın, idâdî okulları bulunmayan kasabalardaki rüştiyelerin kapatılması ve rüştiyelerin mali olanaklarının idâdîlere aktarılması, rüştiyelerdeki öğretmenlerin idâdîlere yönlendirilmesi, idâdîlerin rüştiyelerin görevlerini de üstlenmesine (Fortna 156) ilişkin önerisinin bu türden uygulamalarla hayata geçirildiğini tespit

etmek mümkündür. Amasya İdâdîsi'nin açılması da bu önerinin bir uygulaması olmuştur.

Amasya Sancağı'nda bulunan Rüştîye mektebi lağvedilerek, buraya tahsis edilen 12.728 kuruş, idâdînin yapımı için gerekli olan meblağa eklenmiştir. Kaldırılacak olan Rüştîye Mektebi binasının ise mekteb-i idâdî için kullanılmasına ve mektep inşası tamamlanıncaya kadar eğitimin burada devam etmesine karar verilmiştir. (BOA. İ.MMS 106/4564, BOA. MF MKT 191/138)

Bu anlayışta yapılması planlanan Amasya İdâdî Mektebinin inşasının Liva İdare Meclisi, Belediye Meclisi üyeleri ve liva mühendisinden oluşan bir komisyonun nezaretinde yürütülmüştür.(BOA. İ.MMS 106/4564) Amasya'da Saraydüzü mevkiinde inşa edilecek idadi mektebine ait keşifname ve haritalarda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. (BOA.MF.MKT. 246/ 17)

İdâdîler kendilerinden önceki yaygın eğitim kurumu olan geleneksel medreselerden hem eğitim programı hem de eğitim metotları açısından farklılıklar gösteriyordu. İdâdî binalarının, medrese dershanelerinden en büyük farkı toplu eğitim için gerekli sıra, sandalye, kara tahta harita vb. ders araç gereçlerini içini alacak şekilde geniş pencere, havadar ders yapılmasına uygun mekânların seçilmesiydi. Binaların inşa planı genel olarak iki katlı yığma kargir bloklardan oluşan döşeme malzemesi ahşap olan yapılarıydı. (Yılmaz, 124,125)

1309/1894 yılında İdâdî yapılmasına karar verilen pek çok merkez vardı. Amasya ile birlikte kararı çıkan yerler arasında Çatalca ve Kırşehir Sancak merkezleri de bulunuyordu. Buralarda birer İdâdî Mektebi açılması ve yurt yapılması uygun görülmüş ve bunlardan Kırşehir İdâdî Mektebinin inşası daha erken bir sürede tamamlanmıştı. Söz konusu mekteplerin müdür ve muallimleri, hizmetli ve müteferrika masrafları senelik 148.850 kuruş olarak tahsis edilmişti. Bunun 38.456 kuruşu rüştîye mekteplerinden dönüştürülen idâdî mekteplerinin masraflarından tasarruf edilecekti. Kalan 102.394 kuruşun, 94.344 kuruşunun maaşlara ve 8.050 kuruşun diğer masraflara ödenmek üzere Maarif Nezareti bütçesinden aktarılmasına karar verilmiştir. (BOA. MF MKT 191/138)

Maarif Nezaretinden Kastamonu, Ankara, Kırşehir, Kayseri, Sivas (Amasya) Bitlis Van Vilayetleri Maarif Müdürlüklerine gönderilen yazıda inşasına başlanıp maddi yetersizlik nedeniyle tamamlanamamış olan

Amasya İdadi Mektebi

okulların tamamlanması için ne kadar paraya ihtiyaç duyulduğu, şimdiye değin sarf olunanın da yazılı olarak merkeze bildirilmesi istenmiştir.(MF MKT 183/77).

Amasya'da yapılan İdâdî Mektebi'nin inşası için evvelce belirlenen 240.814 kuruşun inşaatın tamamlanması için yeterli olmayacağı anlaşılmış, 101.486 kuruş daha eklenmesi gereği, 16 Mayıs 1307/28 Mayıs 1891 tarihli tafsilatlı raporla talep edilmiştir.(MF MKT 129/86). Bu talebin ardından 11 Haziran 1307/23 Haziran 1891 tarihinde iletilen bir başka arıza ile de idâdî mektebi inşaatının maliyetinin 342.300 kuruş olacağı belirtilmiştir. (MF MKT 129/132)

İdâdî Mektebinin Açılışı

Amasya Saraydüzü mevkiinde inşa edilen idâdî mektebi 16 Teşrin-i evvel 1313/28 Ekim 1897 tarihinde liva erkânı, ulema ve eşraf ve beldedeki gayrimüslimler hazır bulunduğu halde resmi bir törenle açılmıştır. Sivas Valisi telgrafında açılışa rağmen katılmayan Padişaha ilerde davetlerini tekrar arzedeceğini belirtmiştir. (MF MKT 375/37/005)

İdâdî Mektebinin Programı

Yedi yıllık idâdî mektepleri vilayet merkezlerinde, beş yıllık idâdîler ise sancak merkezlerinde açılması kararlaştırıldığı için Amasya Sancağı'nda açılan idâdî mektebinin beş yıllık programa göre düzenlenmesi planlanmıştı. Bunun 2 senesi Rüştîye sınıfı olacaktı. Böylece faaliyete geçecek olan İdâdînin Rüştîye görevini de yerine getireceği düşünülmüştür. İlgili öneri keşif defteri ve şartname ile padişaha arz olunmuştur. (BOA. İ.MMS 106/4564, MV 46/73001/002) Beş yıllık idâdîlerin programının verildiği Tablo I'deki dersler, Amasya sancağı idâdîsinde okutulan derslerle bazı ufak değişikliklerle birlikte örtüşmektedir. Ancak yıllara göre verilen derslerde değişiklikler olmuştur. Yıllara göre öğrenci sayıları da değişikliğe uğramıştır. Maarif Nezareti Belgeleri ve Maarif Nezareti Salmâmelerine göre Amasya Mekteb-i İdâdîsinde okutulan dersler ve öğretim kadrosu aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo II: 1316/1898 Maarif Nezâreti Salnamesine göre Amasya İdâdî Mektebinde okutulan dersler ve öğretim kadrosu

Muallim		Dersler		
Osman Remzi Efendi/Müdür		Türkçe, Arapça		
Zekeriya Efendi		Farsî, Cebir, Tarih, Usûl Defteri, Türkçe, Coğrafya		
Ahmed Hamdi Efendi		Fransızca, Ma'lûmât-ı Nâfia		
Tayyar Efendi		Hendese ve Coğrafya		
Fazlullah		Hesap, Resim		
Nuri Efendi		Ulûm-ı Diniyye		
Sabri Efendi		Hüsn-ü Hat		
Osman Hilmi Efendi		Mubassır		
Talebe Sayısı	Müslim	Gayrimüslim	Toplam	Hademe
	91	0	91	1

Tablo III:1317/1899 Maarif Nezaretî Salnamesi'ne göre, Amasya İdâdî Mektebinde okutulan dersler ve öğretim kadrosu

Muallim		Dersler		
Osman Remzi Efendi/Müdür		Türkçe, Arapça		
Yahya Zekeriya Efendi		Farsî, Cebir, Tarih, Usûl Defteri, Türkçe, Coğrafya		
Mehmet Tevfik Efendi		Fransızca, Ma'lûmât-ı Hendese, Coğrafya		
Fazlullah		Hesap, Resim		
Nuri Efendi		Ulûm-ı Diniyye		
Sabri Efendi		Hat		
Osman Hilmi Efendi		Mubassır		
Talebe Sayısı	Müslim	Gayrimüslim	Toplam	Hademe
	72	-	72	1

Amasya İdadi Mektebi

Tablo IV:1318/1900'da Amasya İdâdî Mektebinde dersler, öğretim kadrosu ve maaşlar (MF. MKT. 709/43/7)

Muallim	Dersler/Ücretler (kuruş)		Maaş
Osman Remzi Efendi	Arapça	230	480
	Hesap	250	
Davut Efendi	Coğrafya	300	630
	Ma'lûmât-ı Ziraiyye ve Sıhhiye	200	
	Hendese	130	
Muhammed Ali Efendi	Fransızca	300	720
	Tarih	200	
	Usul-i defter	120	
	Cebir	100	
Fazlullah	Türkçe	150	470
	Kitâbet	320	
Ohannis Efendi	Resim	120	240
	İlm-i eşya (işbilgisi)	120	
Sebâti Efendi	Fârisî	130	130
Sabri Efendi	Hüsn-i Hat	120	120
Ahmed Nuri Efendi	Ulûm-i Diniyye ve Ahlâkıyye	240	240
Talebe sayısı: 111 Hademe: 1			

1900 yılına ait Amasya idâdisinde okutulan dersler ve muallimlerle ilgili Tablo II ve Tablo III'de 1318 Maarif Nezareti Salnamesi verileri ile Sivas Maarif Müdürlüğü Kayıtları (MF. MKT. 709/43/7) arasındaki farklılık dikkati çekmektedir. Anladığımız kadarıyla çok kısa süre içinde meydana gelen değişiklikler Maarif Nezareti salnamesine yeni biçimiyle yansıtılmıştır.

1898 yılından 1903'e kadar İdâdî Mektebinin müdürlük vazifesi Osman Remzi Efendi tarafından yürütülmüştür. Kendisi 1898-1899 ve 1900 yıllarında Arapça, Türkçe ve Hesap derslerine girerken 1901'de Fârisi, Tarih

ve Ahlak muallimliği yapmıştır. 1903’de okul müdürlüğüne Abdurrahim Efendi atanmış, o da Osman Remzi Efendi gibi Arabça ve Hesap dersleri vermiştir. Aynı yıl okul müdürü, Memduh Bey’in atanmasıyla değişmiştir. Memduh Bey ise idari görevinin yanı sıra Coğrafya ve Tarih derslerine girmiştir.

Okulda bu yıllarda görev yeri değişmeksizin görev yapan öğretmenler Fazlullah, Sabri ve Nuri Efendilerdir. Verdikleri dersler de hemen hemen sabittir. Fazlullah, çoğunlukla Hesap ve Resim derslerine girmiş, zaman zaman Kitâbet ve Türkçe dersleri de vermiştir. Sabri Efendi ise daima Hüsn-i Hat, (Ahmed) Nuri Efendi Ulûm-ı Diniyye ve Ahlakıyye derslerini okutmuştur. 1901’de okulun resim öğretmeni Ermeni Ohannis Efendi’dir. Okulda sıklıkla değişen öğretmenler genellikle Ma’lumât-ı Ziraiyye ve Sıhhiye, Hendese, Fransızca, Tarih, Usul-i defter, Cebir derslerine giren muallimleridir. Bu branşlara giren muallimlerin görev yerlerinin sık sık değiştirilmesi, bu alanda yeterli sayıda muallim yetişmemesinden dolayı, diğer okullardaki ihtiyacı karşılamak gerekçesinden kaynaklandığı ihtimal dahilinde düşünülebilir.

Tablo V:1319/1901 tarihli Maarif Salnâmesine göre; Amasya İdâdî Mektebinde okutulan dersler ve öğretim kadroları

Muallim	Dersler
Osman Remzi Efendi/Müdür	Farisi, Tarih, Ahlâk
Zekeriya Efendi	Hıfzulsıhha, Usûl Defteri, Coğrafya, Türkçe
Kâmil Efendi	Fransızca, Malumat-ı Fenniye, Hendese, Coğrafya, Cebir
Fazlullah	Hesap, Resim, Türkçe
Nuri Efendi	Ulûm-ı Diniyye ve Ahlâkiyye
Sabri Efendi	Hat
Osman Hilmi Efendi	Mubassır
Talebe sayısı: 121	Hademe: 1

Amasya İdadi Mektebi

Tablo VI:1321/1903 tarihli Maarif Salnâmesine göre Amasya İdâdî Mektebinde okutulan dersler ve öğretim kadroları

Muallim		Dersler			
Abdurrahim Efendi/Müdür		Arabi, Hesap			
Davud Efendi		Coğrafya, Ma'lûmat-ı Zirâiyye ve Sıhhiye ve Hendese			
Muhammed Ali Efendi		Fransızca, Cebir, Usûl Defteri, Tarih			
Fazlullah		Kitâbet ve Türkçe			
Ahmet Nuri Efendi		Ulûm-ı Diniyye ve Ahlâkiyye			
Sabri Efendi		Hat			
Osman Hilmi Efendi		Mubassır			
Talebe Sayısı	Müslim	Gayrimüslim	Toplam	Hademe	
	88	9	97	2	

Mekâtib-i idâdiye programlarında yapılan tadilatın Amasya Mektebi İdâdisinde de uygulanması hakkında Sivas Maarif Müdürlüğünden 1 Kanun-ı evvel 1318/14 Aralık 1902 tarihinde gelen yazıda eğitim hizmetinde bulunanları hükümete ve idareye bağlı kalmaları, hizmetlerinde suistimale ve rüşvete yeltenmemeleri ve buna dair yemin etmelerine, öğretmenlerin alacakları maaşı bildirir pusulanın önceden düzenlenerek dağıtılmasına işaret edilmiştir. Ayrıca yeni görevlendirmeler yapılırken bazı muallimlerin de aynı okulda görevine devam etmesi uygun görülmüştür. Buna göre; İdâdî Müdürü olan Osman Remzi Efendi'nin yerine tayin edilen Abdurrahim Efendi'nin görevden alınarak yerlerine Bolu İdâdisi Müdürlüğünden ayrılan Memduh Efendi'nin Amasya'ya tayin olmasına karar verilmiştir. (MF MKT 709/43/001) 1902 yılı Aralık ayında alınan karar, 1903 tarihli Maarif Salnamesine yansımaz iken Maarif Nezareti kayıtlarına düşülmüştür. Tablo VI (1321 Maarif Nezareti Sal. 544; İleri 85)ve Tablo VII'de (MF.MKT 709 43/7/9) işaret edildiği gibi, Amasya idâdî mektebinde aynı yıl hem Abdurrahim Bey hem de onun yerine atanan Memduh Bey görev yapmıştır.

İdâdî Mekteplerinde uygulanan tâdilât nedeniyle Amasya İdâdî Mektebi'nde Coğrafya ve Tarih dersleri Okul Müdürü Memduh Bey, Türkçe ve Resim dersleri muavin Fazlullah Efendi ve Hesap ve Hendese

Cebir ve İlm-ü eşya dersleri mualliminden Davut ve Fransızca ve Malumât-ı Ziraat ve Sıhhiye ve Kitâbet ve Usul-ı defteri dersleri Muhammet Ali ve Ulum-ı Diniyye dersleri Muhammet Ali ve ulum-ı diniye ve ahlakiye dersi Ahmet Nuri ve Hüsn-ü Hat dersi Sabri Efendilere ve Arabça ve Farsça dersleri yerel ulemeden Sebati Efendi yeniden tayin olunmuştur. Muallimlerden sadakatten ayrılmayacaklarına dair söz alınmış, ek bir sınıf açılmasına karar verilmiş, alınan kararların uygulamaya konulduğu ilan edilmiştir. (MF MKT 00709/43/006)

Salnamelerdeki bilgilere göre, idâdîlerde okutulan dersler küçük farklılıklarla birbirine benzemektedir. İdâdîlerdeki muallimlerden bazıları sadece bir derse girerken bazıları birkaç derse birden girmektedir. Yine aynı ders birkaç muallim tarafından verilebilmektedir. Vilayet salnamelerinde, idâdî eğitim programlarında yer alan derslerin haftada kaç saat okutulduğuna dair bilgi bulunmamasına rağmen(Gökmen 116) Maarif Nezaretine ait incelediğimiz belgelerde ödeme bilgilerinin ve ders sayıları ile ücretlerinin daha ayrıntılı verildiği göze çarpmaktadır. Muallimlerin kaç saat derse girdiği bilgisi yanında o dersten aldıkları toplam ücrette belirtilmiştir. Bu bilgiler ders ücretlerinin derslere göre değiştiğini göstermektedir. Aşağıda yer alan Tablo VII' de görüldüğü gibi 3. sütunda dersin adı, dersten alınan toplam ücret ve ilgili dersin 1 saatlik bedeli verilmiştir. Buna göre, Coğrafya, Türkçe, Resim, Arabî derslerinin 1 saatinin ücret karşılığı, 20 kuruş iken, Tarih dersinin bir saatinin karşılığı 30 kuruştur. Bir saat karşılığında en fazla ücret ödenen ders 70 kuruş ile Usûl-i defterdir. Ücret karşılığı en düşük olan ders ise 12.5 kuruş ile Farsça'dır. Maarif Salnamelerinde böyle bir açıklama verilmeksizin görevlendirmeler belirtildiği halde incelediğimiz bu belgede dikkati çeken husus derslerin isimlerine göre ücretlerinin farklı olduğu ve dersleri okutan muallimlerin farklı ücretler almasıdır. Memduh Bey Müdürlük görevinin de olmasına rağmen girdiği 21 dersin karşılığında 500 kuruş ödenirken 23 saat derse giren Muhammed Ali Efendi'ye 730 kuruş ödenmiştir. Bunun nedeni girmiş olduğu derslerinin ücretlerinin oldukça yüksek oluşu ve 70 kuruş karşılığı olan Usûl-i defter dersini okutmasıdır.

Tablo VII: İdadî mekteplerinin tadilatından sonra Amasya İdâdî Mektebindeki düzenleme ve görevlendirmeler (4 muharrem 1321/2 Nisan 1903)

Amasya İdadi Mektebi

İsim	Ders Saati Sayısı ve Ders ücretleri	Maaş (Kuruş)
Memduh Bey	Coğrafya: 13/260 (sa.20)	500
	Tarih: 8/240 (sa.30)	
	Toplam: 21	
Fazlullah Efendi (muallimin-i müstahdime/kadrolu)	Türkçe: 17/340 (sa.20)	460
	Resim: 6/120 (sa.20)	
	Toplam: 23	
Davut Efendi (muallimin-i müstahdime/kadrolu)	Hesap: 11/280 (sa.25.5)	600
	Hendese: 5/150 (sa.30)	
	Cebir: 2/80 (sa.40)	
	İlm-i eşya: 3/90 (sa.30)	
	Toplam: 23	
Muhammet Ali Efendi (muallimin-i müstahdime/kadrolu)	Fransızca: 12/360 (sa.30)	730
	Malûmat-ı Zirâiyye ve Sıhhiye: 6/180 (sa.30)	
	Kitâbet: 4/120 (sa.30)	
	Usûl-i defter: 1/70 (sa.70)	
	Toplam: 23	
Ahmed Nuri Efendi (muallimin-i müstahdime/kadrolu)	Ulûm-ı Diniyye ve Ahlâkiyye: 18/260 (sa.14.4)	260
Sabri Efendi	Hüsn-i Hat: 7/170 (sa.24.3)	170
Ulemâyı mahalliyeden Sebâti Efendi (müceddiden/yeni başlayan)	Arabî: 12/240 (sa.20)	340
	Fârisî: 8/100 (sa.12.5)	

Tablo VIII: Amasya İdâdî Mektebinde 1898-1904 yılları arası öğrenci dağılımı

Öğrenci	1898	1899	1900	1901	1903
Müslim	91	72	111	121	88
Gayrimüslim	0	0	0	0	9
Toplam	91	72	111	121	97

Tablo VIII incelendiğinde İdâdî mektebi öğrencilerinin 1899 yılı dışında arttığı görülmektedir. 1903 yılı salnâme kayıtlarında gayrimüslim öğrencilerin 9 kişiden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. 1908 yılında Amasya İdâdî Mektebindeki öğrenci sayısı daha da artmıştır. Zirâ tespit ettiğimiz bir belgede bu artış dile getirilmiş ve mektepte düzenden disiplinden sorumlu olan mubassırın yeterli olmadığı bu ve bunun gibi okullara birer mubassır daha atanmasının ihtiyaç olduğu beyan edilmiştir. (MF MKT 1993/69/1)

Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden idâdîler içinde Amasya İdâdîsi geçmezken Anadolu'da bulunan devre-i evlali sultaniler içinde Amasya Sultanisi geçmektedir. (Türk 354,360)

Amasya İdâdîsinde görev yapan öğretmenlerden Ahmed Nuri ve Mustafa Sabri Efendi

Ahmed Nuri: Bu zât, İdâdî Mektebinde din bilgisi hocalığı yapmıştır. Amasyalı Mustafa Takıyyüddin Şirvânî Hazretleri'nin oğludur. 1269(1852-1853) tarihinde Amasya'da doğmuştur. 1277(1860-1861) tarihinde ilk tahsilini Halit Efendi hocadan bitirmiş; daha sonra Saraçhane Camii yanındaki Rüşdiye Mektebi'nden 1288(1871-1872)'de mezun olmuştur.

Mustafa Sabri Efendi: Amasya İdâdî Mektebinde hat muallimi olarak görev yapan Sabri Efendi çamaşırcı Hoca lakabıyla anılmış Amasya'nın ünlü hattatlarından. Mustafa Sabri Efendi kısmen devrinin alimlerinden ders almış, özellikle yazıya olan kabiliyeti değerli bir hattat olarak yetişmesine vesile olmuştur. Yazıdaki kabiliyetinin yanı sıra kıymetli bir hakkak(oymacı) olan, Mustafa Sabri Efendi 1934 yılında vefat etmiştir. (Olçay, url)

Sonuç

Osmanlı Devleti 19. Yüzyıldan itibaren gerek içinde bulunduğu koşullar, gerekse harici sebeplerden dolayı diğer pek çok kurum ve yapıda olduğu gibi eğitim sisteminde de yenileşmeye başlamıştır. Geleneksel eğitim sisteminin zincirleri yavaş yavaş kırılırken batı model alınarak yeni eğitim kurumları oluşturulmuştur. II. Mahmut döneminden itibaren başlayan değişim, Tanzimat ve meşrutiyet dönemlerinde ivme kazanmış, Abdülhamit döneminde açılan mekteplerin sayısı hızla çoğalmıştır.

Eğitimin temel kademesini teşkil eden rüştiyelerin sayıları artarken, İstanbul'da bazı meslek okulları ve yüksekokullarda açılması, rüştiye üstü

Amasya İdadi Mektebi

bir okulun kurulmasını zorunlu kılmıştır. Böylece yüksek okul öncesi bir öğretim kurumu açılarak aradaki kademe boşluğunun giderilmesi planlanmıştır. Osmanlı idaresinin, değişen dünya koşullarında, imparatorluğun birliğini korumak ve unsurları kaynaştırmak idealinin de etkisiyle Osmanlı tebaası olan tüm çocukların eğitim göreceği idadîlerin açılmasına karar verilmiştir. İdadî teriminin bir orta öğretim kurumu olarak kabul edilmesi 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile gerçekleşmiştir. Öncelikle Vilayet merkezlerinde açılan idadî mekteplerinin sancak merkezlerinde açılması 1882'den itibaren gerçekleşmiştir. Bunlardan biri de 1897'de Amasya'da Saraydüzü mevkiinde açılan İdadî Mektebi'dir.

Sivas Vilayeti'nin sancağı olan Amasya'nın merkezinde açılan İdadî mektebi karma olup, beş yıllık programa göre düzenlenmişti. Bunun 2 senesi rüştiye sınıfı olacaktı. Mektebin programı gereği, rüştiye eğitimi görevini de yürütebilecek olması düşüncesiyle Rüştiye Mektebinin kaldırılmasına mektep binasının idadî için kullanılmasına ve mektep inşası tamamlanıncaya kadar eğitimin burada devam etmesine karar verilmiştir. Mektepte okutulan derslerin bugün olduğu gibi pozitif bilimleri de ihtivâ ettiği müfredatın genel olarak nizamnâmede yer aldığı gibi tüm idadîlerle aynı olduğu anlaşılmaktadır. Çalışmada yararlandığımız arşiv vesikaları ve salnâmelere göre, idareci ve muallimler zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Okulun öğrenci sayısında ise yıllar içinde artış meydana gelmiştir. Çalışmada dikkati çeken bir husus ders ücretlerinin yansıtıldığı Tablo VII'de görüldüğü gibi derslerin saat başına ücretlerinin birbirinden farklı olmasıdır. Saat ücreti en düşük ders, 12.5 kuruş ile Farsça dersi iken, saat başı bedeli en yüksek olan 70 kuruş ile Usûl-i defter dersidir.

Araştırma, Amasya İdadî Mektebi özelinde yapılmış ilk çalışmadır. Kaynakça'da belirtilen yararlandığımız bazı araştırmalarda Amasya'daki eğitim kurumlarından söz edilirken Amasya İdadî Mektebi hakkında sınırlı ölçüde bilgi verilmiştir. Amasya İdadî Mektebi'nin ele alındığı çalışmanın, devletin eğitim reformlarının arttığı son yüzyılda çok önemli ihtiyaçlara cevap verecek olan idadî mektepleriyle ilgili yapılan çalışmalara katkı sağlayacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA
ARŞİV VESİKALARI
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
İrâde Meclis-i Mahsus
İ.MMS 106/4564

Maarif Nezareti Mektûbî Kalemî

- MF.MKT. 246/ 17   22 Receb 1312/19 Ocak 1895
MF. MKT 191/138   26 Kanun-ı evvel 1309/7 Ocak 1894
MF. MKT 183/77
MF. MKT 129/86
MF. MKT 129/132
MF. MKT 375/37/005 17 Şevval 1306- 3 Haziran 1305/ 6 Muharrem
1307
MF. MKT 709/43/1/6/7/9

Meclis-i Valâ

MV 46/73001/002

Salnameler:

- 1316 Maarif Nezâreti Salnamesi, İstanbul:Matbaai Âmire, s.1094.
1317 Maarif Nezâreti Salnamesi, İstanbul:Matbaai Âmire, s.1247
1318 Maarif Nezâreti Salnamesi, İstanbul: Matbaai Âmire, s.1396.
1319 Maarif Nezareti Salnâmesi, İstanbul: Matbaai Âmire, s.
1321 Maarif Nezareti Salnâmesi, İstanbul: Matbaai Âmire, s.

Kitap, makale ve tezler:

Açık, Kerim. “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar Olan Dönemde Rüşdiye, İdâdî Ve Sultani Mekteplerindeki Arapça Derslerinin Yabancı Dil Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Ekev Akademi Dergisi*. 20. 65(2016).

Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara : Pegem, 2015.

Ayar, Mesut.” Kırklareli (Kırkkilise) Mekteb-i İdadisi”. *History Studies*, 2,3(2010), 40-59.

Aydın, Şevki. Osmanlı Kız Çocuklarının Eğitimi, *Osmanlı*. 5. Cilt. Ankara: Yeni Türkiye 1999, 218-228.

Birbudak, Togay Seçgin. “Sâlnâmelere Göre Sivas Vilâyeti’de Eğitim Ve Öğretim (1898-1903)”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 15.1 (2007):300-316.

Binbaşoğlu, Cavit. *Başlangıçtan günümüze Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Anı, 2009.

BOA (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Eğitiminde Modernleşme*. İstanbul 2014.

Cevad, Mahmud, *Maarif-i Umûmiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcraâtı –XIX. Asır Maarif Tarihi*, (Haz.) Taceddin Kayaoğlu, Ankara, 2000. Akt. Gökmen.

Cicioğlu, Hasan. *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlk ve Ortaöğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi, 1985.

Cihan, Ahmet. “Osmanlı Medreselerinde Sosyal Hayat”. *Osmanlı*. 5. Cilt. Ankara:Yeni Türkiye 1999, s.182.

Demirel, Muammer. “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”. *Türkler*, XV. Cilt, Ankara 2002.

Demirel, Ömer. “1876-1909 Yıllarında Sivas’ta Eğitim”, *Osmanlılar Dönemi Sivas Şehri –Makaleler-* Sivas 2006.

Ergin, Osman. *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul:Osmanbey, 1939.

Fortna, Benjamin C. *Mekteb-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminde İslâm, Devlet ve Eğitim*, İstanbul: İletişim, 2005.

Gökmen, Ertan. “Aydın Vilayeti İdâdî Mektepleri”. *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*. 23.23 (2008) 101-128.

İleri, Turgut. *Maarif Salnâmelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898-1903) Amasya’da Eğitim ve Eğitim Kurumları*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi : Ondokuz Mayıs Üniversitesi) 1998.

Koçer, Hasan Ali. *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773–1923)*, İstanbul, 1971.

Kodaman, Bayram. *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Ankara:Türk Tarih Kurumu, 1991.

..... Bayram. “XX. Yüzyıl Başında Sivas Vilâyeti (1901)”, X. Türk Tarih Kongresi (2-6 Temmuz 1986)’nden ayrı basım. Ankara :Türk Tarih Kurumu 1993:1851-1863.

Kurşun, Zekeriya. *Küçük Mehmed Said Paşa (Siyasi Hayatı İcraatı ve Fikirleri)1838-1914*, (Basılmamış Doktora Tezi:Marmara Üniversitesi). İstanbul 1991

Mutlu N., Yücel. *Sivas İ'dâdisi/Sivas Lisesi*, Ankara 2007.

Nurdoğan, Arzu M. *Osmanlı Modernleşme Sürecinde İlköğretim (1869–1922)*, (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi). İstanbul 2005.

Okumuş, Ejder ve Cihan, Ahmet, Avcı, Mustafa. *Osmanlı Devleti'nde Eğitim, Hukuk ve Modernleşme*, İstanbul: Özgü, 2006.

Sakaoğlu, Necdet. *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul: İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2003.

Salman, Hacı. *İdâdî Mektepleri'nin Tarihsel Gelişim*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi:Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), Ankara 2005.

Sezer, Cemal. “Bolu Mekteb-İdâdisi”. *Tarih Okulu Dergisi (TOD) Journal of History School (JOHS)*. 6. XVI(2013): 505-523.

Tekeli, İlhan ve İlkin. Selim, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.

Türk, İbrahim Caner. “Türkiye’de Orta Tahsil Başlıklı Risaleye Göre Osmanlı İmparatorluğu’ndan Ulus Devlet Türkiye’ye İntikal Eden Ortaöğretim Mirası”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*. (2014): 351-378.

Unan, Fahri. “Osmanlılarda Medrese Eğitimi”. *Osmanlı*. 5. Cilt. Ankara:Yeni Türkiye, 1999.

Yılmaz, Şevki. “Osmanlı Modernleşmesi’nde Sivas’ta Bir Eğitim Kurumu: Sivas İdâdisi”, *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri (21-25 Mayıs 2007)*, C. 3 Sivas: Sivas Valililiği ve İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2007, 124-129.

Yolalıcı, Mehmet Emin. “XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim Kurumları”, *Osmanlı*, 5.Cilt. Ankara :Yeni Türkiye, 1999.

Amasya İdadi Mektebi

İnternet Kaynakları

Olçay, Osman Fevzi. *Amasya Meşhurları*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları <http://docplayer.biz.tr/3329650-Amasya-meshurlari-> Erişim: 4.12.2016

Tinal, Melih. “İzmir Mekteb-i İdâdîsi”. Erişim: 4.12.2016 http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/dergi8/c3_s8_melih_tinal.pdf